

Grażyna Dyrda
Sylwia Dyrda-Maciałek
Tomasz Maciałek

Państwowa Wyższa Szkoła Techniczno-Ekonomiczna
im. Ks. Bronisława Markiewicza w Jarosławiu

PROGRAMOWANIE DZIAŁAŃ ADMINISTRACJI SAMORZĄDOWEJ W ZAKRESIE OPIEKI NAD ZABYTKAMI NA PRZYKŁADZIE WYBRANYCH GMIN TURYSTYCZNYCH POGÓRZA DYNOWSKIEGO

Streszczenie

Ochrona dziedzictwa kulturowego, obejmująca opiekę nad zabytkami, należy do zadań administracji samorządowej szczebla wojewódzkiego, powiatowego i gminnego. Właściwie utrzymane, zabezpieczone i konserwowane zabytki stanowią istotny czynnik atrakcyjności turystycznej obszaru recepcji, przy czym udostępnianie ich turystom powinno odbywać się na zasadach gwarantujących pełną ochronę tych obiektów. Istotną rolę w tym zakresie odgrywają organa administracji gminnej, a zwiększeniu efektywności i kompleksowości tychże działań służy opracowanie, uchwalenie oraz wdrażanie wieloletnich programów opieki nad zabytkami. Celem opracowania jest przedstawienie podstaw prawnych oraz zasad tworzenia samorządowych programów opieki nad zabytkami, a także analiza zadań zaprogramowanych i realizowanych przez wybrane gminy, zrzeszone w Związku Gmin Turystycznych Pogórza Dynowskiego.

Słowa kluczowe: ochrona i opieka nad zabytkami, administracja samorządowa, program działań

PROGRAMMING ACTIVITIES OF LOCAL ADMINISTRATION IN THE SCOPE OF HISTORIC MONUMENTS' PRESERVATION ON THE EXAMPLE OF SELECTED TOURIST MUNICIPALITIES OF THE DYNOWSKIE FOOTHILLS

Summary

Protection of cultural heritage, including the care of monuments, is the responsibility of local government regional government, county and municipal. Properly maintained, protected and preserved monuments are an important factor of the attractiveness of tourist reception area, but their release to tourists should take place on principles that guarantee full protection of those objects. An important role in this respect play a municipal administrations and increasing the effectiveness and comprehensiveness of these activities is achieved by adoption and implementation of long-term programs of care of monuments. The aim of the study is to

present the legal basis and the principles of creating local government care programs monuments and analysis tasks programmed and implemented by selected municipalities, affiliated to the Association of Tourist Municipalities Dynowskie Foothills.

Keywords: protection and preservation of historic monuments, local administration, the Action Programme

1. Wprowadzenie

Walory dziedzictwa kulturowego, a w szczególności jego materialne formy, jakimi są obiekty zabytkowe, stanowią istotny czynnik atrakcyjności turystycznej regionalnego czy lokalnego obszaru recepcji, a właściwie utrzymane, zabezpieczone i odpowiednio wypromowane zabytki mogą odegrać znaczącą rolę w procesie kształtowania profilu turystycznego gminy [1, 2]. Administracja samorządowa zobowiązana jest do realizacji ustawowych zadań w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, a planowanie tychże zadań winno przyjmować formę wojewódzkich, powiatowych oraz gminnych programów opieki nad zabytkami.

Celem niniejszego opracowania jest przedstawienie podstaw prawnych oraz zasad tworzenia samorządowych programów opieki nad zabytkami, a także ocena ich efektywności w oparciu o analizę zadań zaprogramowanych i realizowanych przez wybrane gminy, zrzeszone w Związku Gmin Turystycznych Pogórza Dynowskiego.

2. Ochrona zabytków i opieka nad zabytkami jako zadanie administracji samorządowej

Podstawowym aktem prawnym, regulującym zasady ochrony i opieki nad zabytkami, jest ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami [8]. Obowiązki administracji samorządowej w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami wynikają również z innych aktów prawnych, a w szczególności z Konstytucji RP oraz z ustaw regulujących funkcjonowanie samorządu terytorialnego i jego finanse.

W ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami zdefiniowano pojęcie zabytku, dokonano klasyfikacji zabytków, określono formy ich ochrony i źródła finansowania tych działań, a także wskazano kompetencje organów ochrony zabytków, administracji rządowej i samorządowej. W myśl przytoczonej ustawy, zabytek to „nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową” [8]. Ustawową klasyfikację zabytków przedstawiono w tabeli 1.

Tab. 1. Ustawowa klasyfikacja zabytków

Rodzaj zabytku	Formy zabytków
Zabytki nieruchome	Krajobrazy kulturowe
	Układy urbanistyczne, ruralistyczne, zespoły budowlane
	Dzieła architektury i budownictwa
	Dzieła budownictwa obronnego
	Obiekty techniki - kopalnie, huty, elektrownie, inne zakłady przemysłowe
	Cmentarze
	Parki, ogrody, inne formy zaprojektowanej zieleni
	Miejsca upamiętniające wydarzenia historyczne lub działalność wybitnych postaci, instytucji
Zabytki ruchome	Dzieła sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej
	Kolekcje stanowiące zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji tworzących je osób
	Numizmaty, pamiątki historyczne - militaria, sztandary, pieczęcie, odznaki, medale, ordery
	Wytwory techniki - urządzenia, maszyny narzędzia świadczące o kulturze materialnej
	Materiały biblioteczne
	Instrumenty muzyczne
	Wytwory sztuki ludowej i rękodzieła oraz inne obiekty etnograficzne
	Przedmioty upamiętniające wydarzenia historyczne lub działalność wybitnych postaci i instytucji
	Zabytki archeologiczne
Cmentarzyska	
Kurhany	
Relikty działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej	

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, Dz.U. z 2003 r. Nr 162, poz. 1568, tekst ujednolicony.

Ustawa wyraźnie rozróżnia pojęcia ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, określając zakres każdego z tych działań oraz podmioty odpowiedzialne za ich realizację, co przedstawiono w tabeli 2.

Tab. 2. Ustawowy zakres ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Działanie	Podmioty odpowiedzialne	Zakres działań
Ochrona zabytków	Administracja publiczna	Zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych dla trwałego zachowania zabytków oraz ich zagospodarowania i utrzymania.
		Zapobieganie zagrożeniom, które mogą spowodować utratę wartości zabytków.
		Udaremnienie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków.
		Przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę.
		Kontrola stanu zachowania i przeznaczenie zabytków.
Opieka nad zabytkami	Właściciele lub posiadacze zabytków	Uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.
		Zapewnienie warunków naukowego badania i dokumentowania zabytków.
		Stworzenie warunków prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku.
		Zabezpieczenie i utrzymanie zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie.
		Zapewnienie warunków korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości.
Popularyzowanie i upowszechnianie wiedzy o zabytku oraz o jego znaczeniu dla historii i kultury.		

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, Dz.U. z 2003 r. Nr 162, poz. 1568, tekst ujednolicony.

W ustawie zdefiniowano również formy ochrony zabytków, do których zaliczono [8]:

- ◆ wpis do rejestru zabytków,
- ◆ uznanie za pomnik historii,
- ◆ utworzenie parku kulturowego,
- ◆ ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, w decyzji o warunkach zabudowy, w decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, w decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub w decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Zadania administracji samorządowej w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami obejmują [8, 9]:

- ◆ uwzględnianie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami w planach zagospodarowania przestrzennego, w samorządowych dokumentach strategicznych i programowych,
- ◆ opracowanie wojewódzkich, powiatowych i gminnych programów opieki nad zabytkami oraz obowiązek sporządzania sprawozdań z realizacji tych programów,
- ◆ opracowanie samorządowych planów ochrony zabytków na wypadek konfliktów zbrojnych i sytuacji kryzysowych,
- ◆ prowadzenie gminnej ewidencji zabytków,
- ◆ tworzenie parków kulturowych,
- ◆ udzielanie dotacji na prace przy zabytkach,
- ◆ wykonywanie na podstawie porozumienia niektórych zadań konserwatora wojewódzkiego.

Należałoby jednak zauważyć, że dwa ostatnie z wymienionych wyżej zadań mają charakter fakultatywny, a zaangażowanie władz lokalnych w ich realizację może być determinowane znaczeniem obiektów zabytkowych dla postrzeganej atrakcyjności gminy oraz dla efektywnego kształtowania jej funkcji turystycznej.

3. Istota, cele i konstrukcja gminnych programów opieki nad zabytkami

Szczególne role władz gminnych w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami wynika z faktu, że obiekty zabytkowe położone są w granicach administracyjnych gminy, przy czym część zabytków stanowi własność komunalną [3]. Planowanie tychże działań administracji gminnej winno przyjmować postać czteroletnich programów opieki nad zabytkami, a proces monitorowania realizacji tych programów powinien znajdować wyraz w sporządzanych raz na dwa lata sprawozdaniach. Sformułowane w ustawie cele samorządowych – wojewódzkich, powiatowych i gminnych programów opieki nad zabytkami obejmują [8]:

- ◆ włączenie problemów i uwarunkowań ochrony zabytków do samorządowych dokumentów strategicznych oraz planów zagospodarowania przestrzennego,
- ◆ zahamowanie procesów degradacji i poprawę stanu zachowania zabytków,

- ◆ wyeksponowanie walorów krajobrazu kulturowego oraz poszczególnych zabytków oraz zwiększanie ich atrakcyjności dla potrzeb społecznych, edukacyjnych i turystycznych,
- ◆ wspieranie inicjatyw służących pozyskaniu dodatkowych środków finansowych na opiekę nad zabytkami,
- ◆ określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków,
- ◆ podejmowanie przedsięwzięć łączących się z tworzeniem miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Konstrukcję gminnego programu opieki nad zabytkami zaprezentowano w tabeli 3.

Tab. 3. Konstrukcja gminnego programu opieki nad zabytkami

Części składowe programu	Zawartość programu
Wstęp	Określenie kierunków działań oraz zadań z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami znajdującymi się w granicach administracyjnych gminy.
Podstawa prawna programu	Odniesienie się do art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. Nr 162, poz. 1568, z późn. zm.).
Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce	Wskazanie, wynikających z różnych ustaw, uregulowań prawnych dotyczących ochrony zabytków i opieki nad zabytkami ze szczególnym uwzględnieniem ustawowych zadań samorządów.
Uwarunkowania zewnętrzne	Analiza relacji gminnego programu opieki nad zabytkami ze strategicznymi celami polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, a w konsekwencji z dokumentami o zasięgu krajowym, jak również analiza relacji z opracowaniami i dokumentami sporządzanymi w województwie i w powiecie.
Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	Analiza dokumentów programowych gminy i relacji gminnego programu opieki nad zabytkami z tymi dokumentami, a w szczególności: z dokumentami o charakterze strategicznym (programy rozwoju lokalnego, wieloletnie programy inwestycyjne, strategie rozwoju kultury, turystyki), z opracowaniami wyznaczającymi kierunki polityki przestrzennej gminy.
	Charakterystyka zasobów i obrazu kulturowego gminy, analiza stanu dziedzictwa kulturowego w odniesieniu do zabytków objętych prawnymi formami ochrony oraz zabytków wpisanych do gminnej ewidencji zabytków ze wskazaniem zabytków o najwyższym znaczeniu dla gminy.
Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń	Wskazanie mocnych i słabych stron oraz szans i zagrożeń w kontekście oceny stanu dziedzictwa kulturowego, uwarunkowań jego ochrony oraz założeń gminnej polityki rozwoju przestrzennego i społeczno-gospodarczego.
Założenia programowe	Sformułowanie wieloletnich priorytetów programu uwzględniających cele ustawowe, diagnozę stanu zabytków oraz strategię rozwoju przestrzennego i społeczno-gospodarczego gminy. Określenie długofalowych kierunków działań oraz ich przewidywanych rezultatów. Wyznaczenie zadań programu opieki nad zabytkami.
Instrumentarium realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami	Wskazanie zadań gminy w zakresie realizacji priorytetów programu z uwzględnieniem instrumentów prawno-ekonomicznych oraz finansowych zgodnych z obowiązującymi przepisami prawnymi.
Zasady oceny realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami	Wskazanie kryteriów i wskaźników stosowanych przy dokonywaniu oceny poziomu realizacji programu z uwzględnieniem efektywności wykonania przyjętych zadań.
Źródła finansowania gminnego programu opieki nad zabytkami	Wskazanie możliwości finansowania zadań programu ze środków publicznych (budżet państwa, budżety JST, fundusze unijne) i prywatnych (osoby fizyczne, prawne, kościelne, fundacje).
Realizacja i finansowanie przez gminę zadań z zakresu ochrony zabytków	Wskazanie planowanych i realizowanych przez gminę zadań inwestycyjnych w zakresie ochrony zabytków, w ramach wieloletnich programów inwestycyjnych, programów rewitalizacyjnych, rozwoju lokalnego, ochrony środowiska, gospodarki komunalnej.
Część graficzna programu opieki nad zabytkami	Załącznik mapowy odpowiadający zadaniom wynikającym z programu.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Gminny program opieki nad zabytkami – poradnik metodyczny, Narodowy Instytut Dziedzictwa, <http://www.nid.pl> (dostęp: 28.05.2015).

Opracowując gminny program opieki nad zabytkami, należy zwrócić szczególną uwagę na zaplanowanie działań umożliwiających realizację ustawowych celów programu (tab. 4).

Tab. 4. Priorytety i kierunki działań występujące w gminnych programach opieki nad zabytkami

Priorytety	Kierunki działań
Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego jako element rozwoju społeczno-gospodarczego gminy	Zahamowanie procesu degradacji zabytków i dążenie do poprawy stanu ich zachowania.
	Działania zwiększające atrakcyjność zabytków na potrzeby społeczne, turystyczne i edukacyjne.
	Działania umożliwiające tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.
Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego	Zintegrowana ochrona dziedzictwa kulturowego i środowiska przyrodniczego.
	Rozszerzenie zasobu i ochrony dziedzictwa kulturowego gminy.
	Ochrona układów ruralistycznych na obszarach wiejskich.
Badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego oraz promocja i edukacja służąca budowaniu tożsamości	Szeroki dostęp do informacji o dziedzictwie kulturowym gminy.
	Edukacja i popularyzacja wiedzy o regionalnym dziedzictwie kulturowym.
	Specjalistyczne rozpoznanie badawcze poszczególnych obiektów, zespołów oraz obszarów zabytkowych związane z przygotowywanym lub realizowanym procesem inwestycyjnym.
	Promocja regionalnego dziedzictwa kulturowego służy kreacji produktów turystyki kulturowej.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Gminny program opieki nad zabytkami – poradnik metodyczny, Narodowy Instytut Dziedzictwa, <http://www.nid.pl> (dostęp: 28.05.2015)

Pomimo obligatoryjności samorządowych programów opieki nad zabytkami z obowiązku tego wywiązują się w pełni jedynie samorzady województw, natomiast większość gmin i powiatów programów nie uchwaliła – w województwie podkarpackim tylko nieliczne powiaty i około 1/3 gmin realizuje takie programy [9].

4. Analiza i ocena programów opieki nad zabytkami gmin Dynów i Nozdrzec

Analizie poddano programy opieki nad zabytkami realizowane aktualnie przez dwie gminy zrzeszone w Związku Gmin Turystycznych Pogórza Dynowskiego, a mianowicie przez gminy Dynów (wiejską) i Nozdrzec. Celem analizy była ocena zawartości programów pod względem stopnia konkretyzacji planowanych działań oraz źródeł ich finansowania. W tabelach 5 i 6 zaprezentowano strukturę analizowanych programów z uwzględnieniem udziału treści ogólnych, powielających zapisy ustaw oraz państwowych i wojewódzkich dokumentów strategicznych oraz treści o charakterze gminnym.

Tab. 5. Struktura programu opieki nad zabytkami gminy Dynów na lata 2012–2016

Części składowe programu	Zakres przedmiotowy	Treści		Liczba stron	Udział %
		ogólne	gminne		
Podstawa prawna i cele programu opieki nad zabytkami oraz uwarunkowania prawne ochrony zabytków i opieki nad zabytkami		X		3	12,5
Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	państwowe i wojewódzkie dokumenty dotyczące ochrony i zabytków i opieki nad zabytkami	X		4	16,6
Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	analiza dokumentów programowych gminy		X	1	4,2

	charakterystyka zasobów dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy, historia gminy		X	9	37,5
Ocena stanu dziedzictwa kulturowego	analiza SWOT		X	2	8,3
Założenia programowe	ogólnie sformułowane cele programu		X	1	4,2
Źródła finansowania programu	wykaz potencjalnych źródeł finansowania dla dowolnego programu	X		1	4,2
Propozycje działań konserwatorskich w latach 2012-2016	ogólnie sformułowane postulaty		X	1	4,2
Realizacja i finansowanie zadań z zakresu ochrony zabytków w latach 2009-2011			X	2	8,3
Razem				24	100,0

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: przeglądu Gminnego programu opieki nad zabytkami dla Gminy Dynów na lata 2012–2016, załącznik do uchwały nr XVIII(101)/2012 Rady Gminy Dynów z dnia 28 grudnia 2012 r., <http://bip.dynow.regiony.pl> (dostęp: 28.05.2015)

Program opieki nad zabytkami gminy Dynów zawiera ponad 60% treści gminnych, ale 2/3 z nich stanowi charakterystyka zasobów kulturowych, analiza SWOT oraz analiza strategicznych dokumentów gminy. Działania gminy w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami zostały przedstawione ogólnikowo, nie wskazano konkretnych źródeł finansowania oraz harmonogramu realizacji planowanych zadań. W programie zawarto krótkie sprawozdanie z realizacji zadań w dwóch latach poprzedzających aktualnie obowiązujący program.

Tab. 6. Struktura programu opieki nad zabytkami gminy Nozdrzec na lata 2012–2015

Części składowe programu	Zakres przedmiotowy	Treści		Liczba stron	Udział %
		ogólne	gminne		
Podstawa prawna i cele programu opieki nad zabytkami oraz uwarunkowania prawne ochrony zabytków i opieki nad zabytkami		X		5	8,3
Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	państwowe i wojewódzkie dokumenty dotyczące ochrony i zabytków i opieki nad zabytkami	X		10	16,6
Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	analiza dokumentów programowych gminy		X	4	6,7
	charakterystyka zasobów dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy, historia gminy		X	25	41,7
Ocena stanu dziedzictwa kulturowego	analiza SWOT		X	2	3,3
Założenia programowe	priorytety		X	8	13,3
	zadania do realizacji w latach 2012-2015		X	0	0,0
Instrumentarium realizacji i zasady oceny realizacji programu			X	1	1,8
Źródła finansowania programu	prognozy dotyczące finansowania		X	0	0,0
	wykaz potencjalnych źródeł finansowania	X		5	8,3
Razem				60	100,0

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: przeglądu Gminnego programu opieki nad zabytkami Gminy Nozdrzec na lata 2012–2015, załącznik do uchwały Nr XVIII/191/2012 z dnia 20 września 2012 r., <http://bip.nozdrzec.pl> (dostęp: 28.05.2015)

Program opieki nad zabytkami Gminy Nozdrzec wykazuje jeszcze wyższy stopień ogólnikowości od omawianego wcześniej programu Gminy Dynów. W programie tym nie wskazano żadnych konkretnych zadań z zakresu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, nie zamieszczono również sprawozdania z wykonania zadań realizowanych we wcześniejszym okresie.

Przedstawiona analiza struktury gminnych programów opieki nad zabytkami prowadzi do wniosku, że nie stanowią one skutecznego narzędzia działań, ponieważ nie zawarto w nich szczegółowo zaplanowanych zadań, harmonogramów ich realizacji oraz źródeł finansowania, a tym samym ich znaczenie operacyjne jest bardzo ograniczone. Równocześnie należałoby zauważyć, że analogiczną strukturę posiada większość gminnych programów opieki nad zabytkami, co można stwierdzić analizując programy opublikowane na internetowych stronach gmin.

5. Podsumowanie

Samorządowe programy opieki nad zabytkami, których celem miało być instrumentalne wsparcie realizacji ustawowych zadań w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, nie spełniają w praktyce swojej roli. Wprawdzie wszystkie województwa posiadają aktualne programy, zawierające omówienie podstaw prawnych, charakterystykę zasobów dziedzictwa kulturowego, założenia programowe oraz wskazanie instrumentów i źródeł finansowania, ale równocześnie zdecydowana większość lokalnych samorządów nie wywiązuje się z ustawowego obowiązku opracowania i wdrażania takich programów.

Analiza gminnych programów opieki nad zabytkami pozwala na stwierdzenie, że większość z nich ma charakter ogólnikowy, brak jest konkretnie opisanych zadań, kosztorysów, wskazania źródeł finansowania i harmonogramu działań. Ponadto nawet te gminy, które uchwały programy opieki nad zabytkami, często nie publikują sprawozdań z ich realizacji (pomimo obowiązku czynienia tego raz na dwa lata). W tej sytuacji należałoby się zastanowić nad celowością sporządzania gminnych programów opieki nad zabytkami w dotychczasowej formie. Z drugiej strony, właściwie opracowany i wdrażany program mógłby stanowić istotną pomoc dla administracji gminnej, tym bardziej że odpowiednio utrzymane i zabezpieczone zabytki w istotny sposób zwiększają atrakcyjność turystyczną obszaru i wspomagają kształtowanie turystycznej funkcji gminy.

Reasumując, za uzasadnione należałoby uznać następujące postulaty:

- ◆ Celowe byłoby wdrożenie procedury przygotowania i uchwalania operacyjnych gminnych programów ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, obejmującej konkretyzację celów i zadań, planowanie kosztów ich realizacji, wskazanie realnych źródeł finansowania, przy czym szczególnie istotne byłoby stworzenie skutecznego systemu monitorowania realizacji programu.
- ◆ Ze względu na obiektywne trudności administracji gminnej w zakresie sporządzania programów opieki nad zabytkami i pozyskiwania środków finansowych na ich realizację, urzędy marszałkowskie województw oraz wojewódzkie urzędy

ochrony zabytków winny zapewnić szkolenia i doradztwo fachowe, a także pomoc w sporządzaniu wniosków o dotacje ze środków budżetowych i funduszy unijnych.

Bibliografia

1. Dyrda G., Maciąłek T., *Przesłanki kształtowania profilu turystycznego gmin Pogórza Dynowskiego*, [w:] J. Krupa, T. Soliński (red.), *Turystyka wiejska, ochrona środowiska i dziedzictwo kulturowe Pogórza Dynowskiego*, Wydawnictwo ZGTPD, Dynów 2011, s. 14.
2. Pasieczny J., *Profile gmin w Polsce – zarządzanie rozwojem i zmianami*, Wydawnictwo Naukowe Wydziału Zarządzania Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2008, s. 205.
3. Szmygin B. (red.), *System ochrony zabytków w Polsce – analiza, diagnoza, propozycje*, Polski Komitet Narodowy ICOMOS, Biuro Stołecznego Konserwatora Zabytków, Politechnika Lubelska, Lublin-Warszawa 2011, s. 96.

Bibliografia uzupełniająca:

4. *Gminny program opieki nad zabytkami – poradnik metodyczny*, Narodowy Instytut Dziedzictwa, <http://www.nid.pl> (dostęp: 28.05.2015).
5. *Gminny program opieki nad zabytkami dla Gminy Dynów na lata 2012–2016*, załącznik do uchwały nr XVIII(101)/2012 Rady Gminy Dynów z dnia 28 grudnia 2012 r., <http://bip.dynow.regiony.pl> (dostęp: 28.05.2015).
6. *Gminny program opieki nad zabytkami Gminy Nozdrzec na lata 2012–2015*, załącznik do uchwały Nr XVIII/191/2012 z dnia 20 września 2012 r., <http://bip.nozdrzec.pl> (dostęp: 28.05.2015).
7. *Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2013–2016*, Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Warszawa 2013.
8. *Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*, Dz.U. z 2003 r. Nr 162, poz. 1568, tekst ujednolicony.
9. *Wojewódzki program opieki nad zabytkami w województwie podkarpackim na lata 2014–2017*, załącznik do uchwały Nr XLII/846/14 Sejmiku Województwa Podkarpackiego z dnia 27 stycznia 2014 r., <http://www.wrotapodkarpackie.pl> (dostęp: 28.05.2015).